

Zajac, Józef

Metody badań antroponomastycznych : przykład "Gavii" z antycznej Werony

Acta Universitatis Nicolai Copernici. Historia 31 (330), 105-120

1999

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Zakład Historii Starożytnej

Józef Zajac

METODY BADAŃ ANTROPONOMASTYCZNYCH: PRZYKŁAD *GAVII* Z ANTYCZNEJ WERONY

W badaniach epigraficznych nad historią starożytnego Rzymu, zwłaszcza epoki pryncypatu, badacz napotyka mnóstwo imion własnych (antroponimów), które nosiły osoby o bardzo różnej kondycji społecznej. Z reguły niewiele o tych osobach wiadomo. Inskrypcje je wzmiankujące, przeważnie sepulkralne, bardzo często są ubogie w treść, np. wyliczają imiona zmarłych, określają ich wzajemne powiązania, nierzadko — zwłaszcza w II i w I połowie III w. n.e. — zachwalają cechy ich charakteru, podają ile lat, a nawet miesiące, dni i godzin żyli. Wartość tych informacji dla badań historycznych wydaje się być niewielka; nie ma w nich przecież danych o karierze wojskowej czy po prostu o wykonywanym zawodzie — danych bezcennych dla badań typu prozopograficznego, badań nad armią czy gospodarką.

Jednak w starożytnym Rzymie imiona własne nie były tylko i wyłącznie prostymi nazwami swych desygnatów, których zadaniem była jedynie identyfikacja osób w obrębie rodziny, rodu, grupy czy społeczności. Status prawny obywatela rzymskiego (*civius Romanus*), człowieka wolnego (*ingenuus*), wyzwolenca (*libertus*) i niewolnika (*servus*) znajdował bowiem swe formalne odbicie w noszonym imieniu własnym. Na przykład obywatelem rzymskim był *L. Arrius T. f.* (*CIL*, V, 2847) lub *C. Asconius C. f. Sardus* (*CIL*, V, 2829), wolnym (bez praw obywatelskich) — *Faustus Madiconis f.* (*CIL*, V, 4602), wyzwoleniec — *C. Acilius C. l. Severus* (*CIL*, V, 2843) i niewolnikiem — *Blandus C. Afini Asclae ser.* (*CIL*, V, 3257). Forma „zewnętrzna” takich imion własnych umożliwia prowadzenie badań przede wszystkim w przekroju wertykalnym danej społeczności — umiejscawia osoby w ich hierarchii społecznej. Z kolei statystyczna relacja między wolnym z i bez obywatelstwa rzymskiego pozwala na miarodajną ocenę procesu romanizacji społeczeństw w skali miast, regionów, prowincji lub grup prowincji.

W imionach własnych obywateli rzymskich elementem podstawowym było imię rodowe (*nomen gentile*, *gentilicium* lub po prostu *nomen*). Było ono dziedziczne i wspólne dla wszystkich mężczyzn i kobiet tej samej rodziny

w linii ojcowskiej. W chwili zamążpójścia kobieta nie zmieniała swego *gentilicium*, jak to czyni dzisiaj, gdy przyjmuje nazwisko męża. Elementami wtórnymi, ale podstawowymi w funkcji identyfikacyjnej były *praenomen* i *cognomen* (to drugie obowiązujące mniej więcej od połowy I w. n.e.).

Już w okresie międzywojennym powstała idea badawczego wykorzystania tak ukształtowanej struktury imion własnych obywateli rzymskich. Według niej dystrybucja przestrzenna określonego imienia rodowego mogła prowadzić do zidentyfikowania pewnych, rzeczywistych rodów (*gentes*), określenia ich pierwotnych siedzib, czasu i zasięgu ekspansji poszczególnych odgałęzień (*stirpens*) oraz rodzaju ich aktywności gospodarczej czy pozycji społecznej ich eminentnych przedstawicieli. Najpierw jednak należało zidentyfikować takie rody, innymi słowy, wyłonić je spośród setek rodów, dla których wspólnym i wyłącznym elementem było tylko samo *gentilicium* (por. Cicero, *Top.*, 29). Nie każde bowiem imię rodowe może być obiektem badań proponowanego tu typu; niektóre — zwłaszcza z grupy tzw. „starych” *pomnia gentilia* (np. *Antonius*, *Cornelius* czy *Valerius*) — były bardzo popularne w całym Imperium, gdyż chętnie przybierali je nowi obywatele. Trzeba jednak pamiętać, że szukane rody mogły mieć zasięg ogólnopaństwowy, prowincjonalny, regionalny i tylko lokalny. Szanse ich identyfikacji wzrastają w miarę analizy badawczej coraz mniejszych społeczności. W skali Imperium, a nawet prowincji tak bardzo popularne imię rodowe *Valerius/ia* nie poddaje się żadnej sensownej analizie badawczej — było bowiem zbyt popularne. Jednak w skali Poetovio (Ptuj), miasta w Pannonii Superior, *Valerii* dają się zdefiniować jako zamożna i ważna *gens* miasta, co przed laty wykazał Géza Alföldy¹.

Aby zidentyfikować „właściwą” *gens*, należało sporządzić wykazy wszystkich *gentes* w skali jednej *civitas*, prowincji lub grupy prowincji. Wprawdzie wykazy takie zawierają indeksy poszczególnych tomów *Corpus Inscriptio-num Latinarum*, ale były one i są mało użyteczne z dwóch powodów: 1) nie uwzględniają dystrybucji imion rodowych według antycznych jednostek podziału administracyjnego (*civitas* lub *provincia*) oraz 2) nie podają informacji, gdy takie są, o profesjach, funkcjach publicznych czy o powiązaniach rodzinnych osób noszących określone imię rodowe. Dlatego więc narodziła się koncepcja tzw. onomastykonów, z których pierwszy opracował dla Akwilei Aristide Calderini jeszcze przed II wojną światową² i które sporządza się — nie bez przyczyny głównie dla prowincji naddunajskich — dla poszczególnych *civitates*, prowincji i regionów³. W tym miejscu należy stwierdzić,

¹ G. Alföldy, Die Valerii in Poetovio, *Arheoloski Vestnik*, XV–XVI, 1964–1965, s. 137–144.

² A. Calderini, *Aquileia romana. Ricerche di storia e di epigrafia*, Milano 1930, s. 443–457.

³ Np. A. Kerenyi, Die Personennamen von Dazien, *Dissertationes Pannonicae*, I/6, Budapest 1941; I. I. Russu, Onomasticon Daciae, *Anuarul Institutului de Studii Clasice*, IV,

że owe onomastykony mają charakter wyłącznie pomocniczy, nie zwalniają od konieczności żmudnych analiz; podstawą była i będzie po prostu lektura inskrypcji.

W założeniach teoretycznych onomastykony, czyli udoskonalone indeksy *Corpus Inscriptionum Latinarum*, albowiem grupujące imiona rodowe np. według prowincji, miały ułatwić identyfikację „rzeczywistych” *gentes*, a potem ich szczegółową analizę badawczą. Na przykład, jeśli w Akwilei wyjątkowo często zostawali poświadczeni *Barbii*, gdy gdzie indziej występują oni rzadko lub wcale, powinno narodzić się podejrzenie, że właśnie w tym mieście istniała *gens Barbia*, która ekspansywnie rozprzestrzeniała się w kierunku środkowego Dunaju, gdyż tylko tam odkryto inne świadectwa tego *nomen gentile*. Studium o *Barbii* z Akwilei napisał sam Jaro Šašel i jest ono znakomite⁴, niezależnie od możliwego zarzutu, że wcześniej rolę *Barbii* dostrzegli Giovanni Brusin⁵ i Calderini⁶. Brusin i Calderini, badacze wielkiej klasy, spostrzegli to, co zauważyć mógł każdy uważny czytelnik inskrypcji z Akwilei i prowincji naddunajskich; Šašel spostrzeżenia intuicyjnie przekształcił w bardzo realną hipotezę historyczną, albowiem dla konstrukcji swej hipotezy wykorzystywał wszystkie możliwe informacje: imiona własne, status prawny (wyzwolenicy i niewolnicy rodu), dane o wykonywanych zawodach, a przede wszystkim rozrzut geograficzny znanych świadectw imienia rodowego. Ścieżką badawczą, którą wyznaczyli Calderini (ogólnie) i Šašel (szczegółowo) poszli inni badacze, a zwłaszcza András Mócsy, Alföldy, Paul Leber, Jaakko Suolahti czy Maija Väisänen⁷.

1941–1943 (Cluj 1944), s. 186–233; E. Ratti, *Alcuni gentilizi nelle epigrafi romane del Nord-Italia e la loro distribuzione*, Centro Studi e Documentazione sull'Italia Romana. Atti I, 1967–1968 (Milano–Varese 1969), s. 220–249; G. Alföldy, *Die Personennamen in der römischen Provinz Dalmatia, Beiträge zur Namenforschung*, Neue Folge, Beiheft 4, Heidelberg 1969.

⁴ J. Šašel, *Barbii, Eirene*, 5, 1966, s. 117–137.

⁵ G. Brusin, *Aquileia — Iscrizioni scoperte casualmente negli ultimi anni, Notizie degli Scavi*, 1925, s. 21.

⁶ G. Brusin, *Aquileia*, s. 467–468.

⁷ A. Mócsy, *Die Bevölkerung von Pannonien bis zu den Markomannenkriegen*, Budapest 1959; idem, *Gesellschaft und Romanisation in der römischen Provinz Moesia Superior*, Budapest 1970; G. Alföldy, *Bevölkerung und Gesellschaft der römischen Provinz Dalmatien*, Budapest 1965; idem, *Caetennii, Eirene*, 4, 1965, s. 43–53; idem, *Zur italischen Gentilnamenforschung: Die Obultronii, Beiträge zur Namenforschung*, 1, 1966, s. 145–152; idem, *Los Baebii de Saguntum*, Valencia 1977; P. Leber, *Zur Geschichte der Gens Cantia, Carinthia*, I, 160, 1970, s. 493–503; J. Suolahti, *L'espansione di una gens romana (Fabricia), Arctos*, 4, 1966, s. 71–88; M. Väisänen, *Su una gens romana: Gli Ulpri dei ceti superiori e la questione degli origini dei portatori del gentilizio, Commentationes Humanarum Litterarum*, 65, 1979, Helsinki–Helsingfors 1979. Zob. też J. Trynkowski, *Varenii z Sarmizegetuzy (z dziejów kolonizacji italskiej w rzymskiej Dacji), Przegląd Historyczny*, 56, 1965, s. 369–387.

W tym artykule podjęto próbę prezentacji rodu *Gavii* z antycznej Werony, aby na jego przykładzie ukazać pewną specyficzną metodę analizy epigraficznej, nienową dla historii starożytnej, ale — być może — nową dla epok mniej odległych, a ubogich w dokumentację literacką.

Gavii byli jedną z najznacześniejszych i najzamożniejszych rodzin senatorskich Werony⁸. Ich obecność i aktywność jest udokumentowana epigraficznie w przeciągu dwóch stuleci, tj. od czasów panowania Tyberiusza do lat po 217 r. n.e. Za najstarsze świadectwo rodziny uchodzi słynny łuk *Gavii* („Arco dei Gavii”) w Weronie, który według nowszych badań został wzniesiony właśnie za czasów panowania Tyberiusza⁹. Projektantem monumetu — stosownie do zachowanej inskrypcji — był *L. Vitruvius L. l. Cerdo, architectus* (*CIL*, V, 3464, p. 1075 = Dessau 7730), być może uczeń i wyzwoleniec słynnego Witruwiusza (*M. Vitruvius Pollio*)¹⁰, chociaż czasami twierdzi się, że imię własne projektanta zostało wyrzeźbione pod koniec XV w. i jest fikcyjne¹¹. Dzisiaj nie jest znane przeznaczenie tej potężnej budowli: mogła ona mieć charakter honoryfikacyjny lub — po prostu — sepulkralny¹². Nie ulega natomiast wątpliwości, że inicjatorami i fundatorami łuku byli członkowie *gens Gavia*, gdyż pod trzema z czterech *aediculae*, w których niegdyś stały posągi, zachowały się trzy imiona własne, a mianowicie *C. Gavius C. f. Strabo*, *M. Gavius C. f. Macer* i *Gavia M. f.*¹³ Zostały one wyrażone w datiwie. W szczytowej partii łuku zostało wymienione jeszcze jedno imię — *[.] Gavius Ca[---]*; tym razem wyrażone w genetiwie¹⁴. Alföldy uważa — nie bez podstaw — że w trzeciej *aedicula*, pod którą nie

⁸ Zob. G. E. F. Chilver, *Cisalpine Gaul. Social and Economic History from 49 B.C. to the Death of Trajan*, Oxford 1941, s. 90–91; A. Zarpellon, *Verona e l'agro veronese in età romana*, Verona 1954, s. 37–38; F. Sartori, *Verona romana. Storia*, w: *Verona e il suo territorio*, Verona 1960, s. 210–211; G. Alföldy, *Gallicanus noster*, *Chiron*, 9, 1979, s. 507–544.

⁹ G. Alföldy, *Gallicanus*, s. 533. Zob. także inne propozycje datacji, np. G. E. F. Chilver, *Cisalpine*, s. 88 („certainly Augustan”); F. Sartori, *Verona*, s. 210 („età di Tiberio o di Claudio”); R. Chevallier, *La romanisation de la celtique du Pô. Essai d'histoire provinciale*, Rome 1983, s. 121–122 („vers le milieu du Ier siècle ap. J.–C.”); G. Tosi, *L'arco dei Gavi*, Roma–Vicenza 1983, s. 80 („tardo periodo augusteo o, al massimo, alla prima età tiberiana”).

¹⁰ Tak sądzą m.in. Th. Mommsen, *ad CIL*, 3464; E. De Ruggiero, s.v. *architectus*, *DE*, I, 1895, s. 645; L. Franzoni, *Edizione archeologica della carta d'Italia al' 100 000, foglio 49, Verona*, Firenze 1975, s. 64; L. Sensi, *Praescriptio del s.c. Linate, Tituli*, 4, 1982, s. 518.

¹¹ C. Anti, *L'arco dei Gavii a Verona*, w: *Architettura e Arti Decorative*, I, Milano–Roma 1921, s. 133–136; P. Marconi, *Verona romana*, Bergamo 1937, s. 100–101; G. E. F. Chilver, *Cisalpine*, s. 221.

¹² F. Sartori, *Verona*, s. 210. Zob. jednakże L. Franzoni, *Edizione*, s. 64; G. Tosi, *L'arco*, s. 73; G. Cavalieri Manase, *Verona*, w: *Il Veneto nell'età romana II. Note di urbanistica e di archeologia del territorio*, Verona 1987, s. 34.

¹³ *CIL*, V, 3464, p. 1075 = Dessau 7730 = *AE*, 1985, 467.

¹⁴ P. Marconi, *Verona*, s. 100; A. Zarpellon, *Verona*, s. 38; G. Alföldy, *Gallicanus*, s. 533, nr 1; G. Tosi, *L'arco*, s. 71–72.

zachowało się imię własne, stał posąg kwestora z 19 r. n.e. i legata *pro praetore* Afryki w latach 27–30 n.e., którym był *C. Gavius C. f. Pob(linia tribu) Macer*¹⁵. Nie są jasne więzy pokrewieństwa między wymienionymi osobami. Alföldy rozważa różne możliwości, ale nie bierze pod uwagę rozwiązania najprostszego, wyznaczonego kolejnością *aedicula*: *C. Gavius C. f. Strabo* i *M. Gavius C. f. Macer* byli braćmi, natomiast *C. Gavius C. f. Macer* (kwestor) i *Gavia M. f.* — ich dziećmi. Sytuacje, w których syn przejmował *cognomen* stryja zostały poświadczane w epigrafice Werony¹⁶. Ogólnie są one rzadko udokumentowane, gdyż epitafia najczęściej przekazują imiona członków ścisłych rodzin (rodzice — dzieci). Ojcem i dziadkiem wymienionych na łuku osób był pewien *C. Gavius* — być może [*C.*] *Gavius Ca[pito?]*, wymieniony w partii szczytowej monumentu. Był on najpewniej inicjatorem i fundatorem budowy, gdyż tylko jego imię zostało wyrażone w genetiwie. Taka hipoteza tłumaczy też brak posągów żon obydwu braci: jako *pater familiae* uczcił on swych synów, wnuka i wnuczkę.

W końcu I w. p.n.e. i w I w. n.e. w Weronie żyli także inni *C. Gavii*. Wśród właścicieli miejsc w teatrze miasta, który został zbudowany w czasach Augusta¹⁷, został wymieniony *C. Gavius*, a także *L. Gavius*¹⁸. Z I w. n.e. lub nawet z I połowy I w. n.e. pochodzi inskrypcja *CIL*, V, 3623 z Illasi¹⁹. Jej wystawcą był *P. (?) Gavius C. f. Gallio*, a więc jego ojcem był pewien *C. Gavius*, być może któryś z *C. Gavii* z „Arco dei Gavii”. O takim pokrewieństwie zdaje się świadczyć *cognomen Gallio*, który w II w. n.e. w formie

¹⁵ G. Alföldy, *Gallicanus*, s. 533–534, nr 5; idem, *Senatoren aus Norditalien*, *Tituli*, 5/II, 1982, s. 341, Verona, nr 12. O tym senatorze: *ITR*, 531; M. Malvolta, *Sesta miscellanea greca e romana*, Roma 1978, s. 347–382 = *AE*, 1978, 145; L. Sensi, *Praescriptio*, s. 517–519, nr V (= *AE*, 1985, 467). Zob. także B. E. Thomasson, *Die Statthalter der römischen Provinzen Nordafrikas von Augustus bis Diocletianus*, *Skrifter Utgivna av Svenska Institutet i Rom (Acta Instituti Romani Sueciae)*, 8, IX: 1–2, II, Lund 1960, s. 143, nr 64; W. Eck, s.v. *Gavius*, *RE*, Supplementband XIV, 1974, col. 126, nr 14a.

¹⁶ *CIL*, V, 3962. Zob. też *CIL*, V, 3926 = Dessau 6705 = M. S. Bassignano, *Su alcune iscrizioni del Pagus Arusnatum*, *Atti dell'Accademia Roveretana degli Agiati*, 228, 1978, s. VI, vol. 18, f. A, s. 135–138, zdj. 3.

¹⁷ Zob. P. Marconi, *Verona*, s. 131–132; F. Sartori, *Verona*, s. 193; L. Beschi, *Verona. I monumenti*, w: *Verona e il suo territorio*, I, Verona 1960, s. 409–432; G. Alföldy, *Gallianus*, s. 539.

¹⁸ *CIL*, V, 3441, 8 i 3.

¹⁹ Zob. L. Franzoni, *Edizione*, s. 540, nr 21. Z powodu pisowni *-ai* zamiast *-ae* w dacie liczby pojedynczej rodzaju żeńskiego G. Alföldy, *l.c.*, datuje tę inskrypcję „wohl aus einer Zeit vor der Mitte des 1. Jahrhunderts n. Chr.”. Jednak pisownia ta była praktykowana w Weronie przez cały I w. n.e., a ponadto w imieniu [*P*] *etroniai Gratai* nie ma filiacji. Zaproponowana tu korekta *G > C* jest tylko hipotezą. Niemniej jednak pisownia *C* zamiast *G* i odwrotnie była dość rozpowszechniona, zob. A. Zamboni, *Contributo allo studio del latino epigrafico della X regio augustea (Venetia et Histria)*. *Fonetica (vocali in iato e consonantismo)*, *Atti dell'Istituto Veneto di scienze, lettere ed arti. Classe di scienze morali, lettere ed arti*, CXXXVI, 1967–1968, s. 85–86.

Gallicanus (zob. niżej) będzie dziedziczny w głównej, senatorskiej linii rodziny. Z Montorio Veronese, na zachód od Illasi i na wschód od Werony, pochodzi inna inskrypcja sepulkralna, którą wystawiła pewna *Gavia C. f. Rulia*, sobie *et M. Valerio Crispino, filio, (centurioni) leg(ionis). VII*²⁰. Inskrypcję tę można datować na I połowę I w. n.e., gdyż w 42 r. n.e. *legio VII* otrzymała przydomek *Claudia Pia Fidelis*²¹. Bliski tej linii *Gavii* mógł być ekwita *C. Gavius C. f. Pob(lilia tribu) Valerianus*, którego *cognomen* wywodzi się od *nomen gentile Valerius/ia*²². Alföldy uważa, że żył on w I albo w II w. n.e.²³ Nie może być bliżej datowany fragment inskrypcji *CIL*, V, 3629, w którym została wymieniona *Gavia C. [.] [---]*, a obok niej pewien *[.] Baebius [---]*²⁴. W Weronie *Baebii*, poświadczeni dwunastokrotnie, należeli do arystokracji miasta już w czasach Augusta; wybitnym członkiem tego rodu był ekwita *P. Baebius P. fil. Pob(lilia tribu) Tuticanus*²⁵, a więc związek *Gavii* — *Baebii* mógł nie być przypadkowy. Zestawienie *C. Gavii* z I w. n.e. zamyka — jeśli zaproponowana tu lekcja jest prawdziwa — pewien *[.] [Ga]vius C[.] [Seve?]rus*²⁶.

P. Gavii, do których należał przedstawiony wyżej *P. (?) Gavius C. f. Gallio* (*CIL*, V, 3623), nie występują często. Uzupełnia ich listę tylko *P. Gavius P. l. Hilario*, a więc wyzwoleniec²⁷. Niewykluczone, że jego eks-właścicielem był właśnie *Gallio*, gdyż informująca o nim inskrypcja z pewnością pochodzi z I połowy I w. n.e.²⁸

Wśród *Gavii* z Werony stosunkowo wcześniej pojawiły się *praenomina Lucius* i *Sextus*. W I połowie I w. n.e., poza wymienionym wyżej właścicielem miejsca w teatrze (*CIL*, V, 3441, 3), żył pewien *L. Gavius L. f. Pub(lilia tribu)*, który jako weteran *legio XV* osiedlił się w Dalmacji, konkretnie w dolinie rzeki Trebiżat²⁹. Towarzyszył mu brat, *M. Gavius*. Ich ojciec,

²⁰ *CIL*, V, 3367. Zob. L. Franzoni, *Edizione*, s. 39.

²¹ E. Ritterling, s.v. *legio*, *RE*, XII, 1925, col. 1628; G. Alföldy, *Gallicanus*, s. 540, nr 31.

²² *CIL*, V, 3249.

²³ G. Alföldy, *Gallicanus*, s. 539, nr 17.

²⁴ *Ibidem*, s. 541, nr 48.

²⁵ *CIL*, V, 3334 = Dessau 2677. Zob. A. Zarpellon, *Verona*, s. 34; F. Sartori, *Verona*, s. 197; L. Franzoni, *Iscrizioni latine del territorio veronese relative alla milizia, Vita Veronese*, XIX, 1966, s. 355; H. Devvijver, *Prosopographia militiarum equestrum quae fuerunt ab Augusto ad Gallienum, Symbolae Facultatis litterarum et Philosophie Lovaniensis*, Series A, Leuven 1976–1980, s. 177, nr B 13; G. Alföldy, *Römischen Statuen in Venetia et Histria. Epigraphische Quellen*, *Abhandlungen der Heidelberger Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-historische Klasse. Jahrgang 1984* — 3. *Abhandlung*, Heidelberg 1984, s. 132, nr 216.

²⁶ Pais, 649.

²⁷ *CIL*, V, 3624.

²⁸ G. Alföldy, *Gallicanus*, s. 540, nr 35, datuje tę inskrypcję na I lub II w. n.e. Jednak pisana w całości formuła *vivos sibi fecit*, w której podano *o* zamiast *u*, świadczy, że powstała ona w I poł. I w. n.e. (por. *CIL*, V, 3398).

²⁹ *AE*, 1979, 444. Inicjatorem osadnictwa weteranów *legio XV* w tej części Dalmacji był

L. Gavius, musiał żyć jeszcze w 2 połowie I w. p.n.e., a więc mniej więcej w tym samym czasie co [*C.*] *Gavius Ca[---]* z „*Arco dei Gavii*”. Byłaby to zatem boczna linia *Gavii*, raczej średnio zamożna niż bogata. Jednak obydwie linie utrzymywały ściśle kontakty, czego dowodem może być inskrypcja *CIL*, V, 3625 z Werony. Wymienieni w niej zostali małżonkowie *M. Gavius M. l. Col(lina tribu) Hilarus* i *Gavia L. l. Eletheris* oraz ich dzieci: *L. Gavius*, *Quarta* i *Gavia M. f. Marcella*. Syn, *L. Gavius*, otrzymał *praenomen* eks-właściciela matki, a poza tym nie posiadał *cognomen*, co pozwala datować cały tekst na 1 połowę I w. n.e. Patroni małżonków, tj. *M. Gavius* i *L. Gavius*, mogli nie tylko ściśle ze sobą współpracować, ale także być spokrewnieni.

Sexti Gavii pojawiają się w materiale epigraficznym Werony jedynie raz, a mianowicie w inskrypcji *CIL*, V, 3622 z Colognola ai Colli w pobliżu Illasi i Montorio Veronese, a więc znów na wschód od Werony. W inskrypcji tej, datowanej z pewnością na 1 połowę I w. n.e. (brak *cognomina*), zostali wymienieni dwaj bracia, *Sex. Gavius Sex. f.* i *Q(uintus)*, oraz żona — *Tertia* i dzieci — *Optatus* i *Quintus* — pierwszego z nich. Ojciec obydwu braci, *Sex. Gavius*, musiał żyć jeszcze w 2 połowie I w. p.n.e., gdyż *Sex. Gavius Sex. f.* zmarł w bardzo późnym wieku (90 lat). Tak więc w okresie schyłku republiki podwaliny pod przyszlą potęgę rodu kładli nie tylko *C. Gavius* i *L. Gavius*, ale także *Sex. Gavius*.

Z inskrypcji z Colognola ai Colli wynika, że wśród *Gavii* z Werony stonkowo wcześniej pojawili się *Quinti Gavii*. Ich najwybitniejszą przedstawicielką była pewna *Gavia Q. f. Maxima*, która w I w. n.e. na mocy testamentu przeznaczyła sumę 600 tysięcy sesterców na budowę akweduktu miejskiego³⁰. Wysokość zapisu świadczy, że donatorka należała do bardzo bogatej, bez wątpienia senatorskiej rodziny³¹. Najprawdopodobniej była nią ta sama rodzina *Gavii*, która wznosiła „*Arco dei Gavii*”. Ojcem Maximy był *Q. Gavius*. Zbyt skromne epitafium z Colognola ai Colli (*CIL*, V, 3622), wspomniane wyżej, wyklucza raczej obydwu wymienionych na nim *Q. Gavii*.

W śmiałej hipotezie Alföldy wyraził przypuszczenie, że ojcem bogatej donatorki był *Q. Gavius Atticus, consul suffectus* z 73 r. n.e.³², albowiem

cesarz Tyberiusz, zob. A. Betz, *Untersuchungen zur Militärgeschichte der romischen Provinz Dalmatien*, Wien 1938, s. 6–17, 64–67.

³⁰ *CIL*, V, 3402 = S. Ricci, Verona — *Recenti scoperte epigrafiche e archeologiche, Notizie degli Scavi*, 1893, s. 11–12, nr 25 = Dessau 5757. Zob. G. Biadego, *Acquedotti romani e medioevali in Verona, Nuovo Archivio Veneto*, I, 1891, s. 351–353; G. E. F. Chilver, *Cisalpine*, s. 90; F. Sartori, Verona, s. 192, przyp. 4.

³¹ G. Alföldy, *Gallicanus*, s. 534–535, nr 7; idem, *Senatoren*, s. 342, Verona, nr 19.

³² Idem, *Gallicanus*, s. 534, nr 6; idem, *Senatoren*, s. 343, Verona, nr 18. Zob. także *CIL*, XVI, 18; A. Degrassi, *Sul diploma CII del Corpus, Rivista di filologia e d'istruzione classica*, n.s. III (LIII della racc.), 1925, s. 527–541 (= *Scritti vari di antichità*, I, Roma 1962, s. 43–56); *PIR*², IV/2, s. 19, G. 93; idem, *I fasti consolari dell'impero romano dal 30 avanti Cristo al 613 dopo Cristo*, Roma 1952, s. 190; B. W. Jones, *Domitian and the Senatorial*

pierwszy pewny konsul z *gens Gavia* Werony, a mianowicie *M. Gavius Squilla Gallicanus* (senior), należał do kategorii *ordinarii*, a zatem musiał mieć przodka, który wcześniej osiągnął godność konsula „uzupełniającego” (*suffectus*)³³. Jego ojcem byłby *C. Gavius C. f. Macer*, kwestor w 19 r. n.e. (zob. wyżej), a on sam mógł być dziadkiem Gallicanusa (seniora)³⁴. Niezależnie od trafności hipotezy Alföldy’ego, która nosi wszelkie cechy prawdopodobieństwa, *praenomen Quintus* było przyjmowanie wśród *Gavii* w Weronie już w 1 połowie I w. n.e. W tym też okresie mogła żyć *Gavia Q. l. Lycnis*³⁵, a trochę później — w 2 połowie I w. n.e. — *Gavia Q. l. Prima*³⁶ i *Q. Gavius Pharus*³⁷. W II w. n.e. *praenomen Quintus* zostało poświadczane w imieniu własnym [...] *Gavius Q. [f.] Pob(lilia tribu) Princeps*, należącym do drugiego już ekwity rzymskiego wśród *Gavii*³⁸.

W inskrypcjach *CIL*, V, 3464 („Arco dei Gavii”) i 3625, które zostały omówione wyżej, pojawili się *Marci Gavii*, a więc *Gavii* z *praenomen Marcus*. Uzupełnia to zestawienie imion własnych z 1 połowy I w. n.e. pewna *Gavia M. f. Visaunis*, której mężem był (*P. Pompeius*)³⁹. Jednak zdecydowana większość *Marci Gavii* żyła w II w. n.e., gdy *praenomen Marcus* stało się dziedziczne w głównej, senatorskiej linii *gens Gavia*. Listę osobistości tego okresu otwiera więc *M. Gavius Squilla Gallicanus, consul ordinarius* w 127 r. n.e.⁴⁰ Według Alföldy’ego żył on mniej więcej w latach 85/90–165/170 n.e.⁴¹ *Cognomen Squilla*, które także odziedziczył jego syn, o czym niżej, jest bardzo rzadko poświadczane w materiale antroponomastycznym Imperium⁴². W Weronie nosili je *L. Calpurnius L. f. Pob(lilia tribu) Squillius*,

Order. A Prosopographical Study of Domitian's Relationship with the Senate, A.D. 81–96, Philadelphia 1979, s. 127, nr 399; P. A. Gallivan, *The Fasti for A.D. 70–69, CQ*, 31, 1981, s. 188.

³³ Zob. G. Alföldy, *Konsulat und Senatorenstand unter den Antoninen. Prosopographische Untersuchungen zur senatorischen Führungsschicht*, Bonn 1977, s. 100.

³⁴ Idem, *Gallicanus*, s. 535.

³⁵ *CIL*, V, 3707.

³⁶ *CIL*, V, 3630, p. 1075 = Dessau 8552.

³⁷ *CIL*, V, 3472 = Dessau 6011.

³⁸ *CIL*, V, 424*. Zob. S. Panciera, *Un falsario del primo ottocento Girolamo Asquini e l'epigrafia antica delle Venezie*, Roma 1970, s. 81–82.

³⁹ L. Franzoni, *Ritrovamenti archeologici in Verona e provincia negli anni 1965–1966, Vita Veronese*, XX, 1967, s. 449.

⁴⁰ Zob. E. Groag, s.v. *Gavius*, *RE*, VII/1, 1910, col. 871, nr 42; P. Lambrechts, *La composition du sénat romain de l'accession au trône d'Hadrien a la mort de Commode (117–192)*, Antwerpen–Paris–S. Gravenhage 1936, s. 33, nr 58; *PIR*², IV/1, s. 24, G 113; G. Alföldy, *Konsulat und Senatorenstand*, s. 89, przyp. 60, s. 101; przyp. 13, s. 324; idem, *Gallicanus*, s. 535, nr 6; idem, *Senatoren*, s. 343, Verona, nr 25.

⁴¹ G. Alföldy, *Gallicanus*, s. 535, nr 8.

⁴² Zob. W. Schulze, *Zur Geschichte lateinischer Eigennamen*, Berlin 1904, s. 371, 593 add; I. Kajanto, *The Latin Cognomina, Commentationes Humanarum Litterarum*, XXXVI/2, Helsinki–Helsingfors 1965, s. 333.

q(uaestor) imperatorum, trib(unus) pl.(ebis) i patronus miasta⁴³, oraz *M. Gavius M. f. Pob(lilia tribu) Squillianus, eq(uo) pub(lico), IIII vir i(ure) d(icundo), IIII vir a(edilicia) p.(otestate) i curator Vicetino(rum)*⁴⁴. O ile przynależność ekwity do *Gavii* jest bezdyskusyjna, o tyle nie jest znany charakter związku *Calpurnii* — *Gavii*, ale wobec rzadkiego występowania omawianego tu *cognomen* taki związek jest wielce prawdopodobny i możliwy⁴⁵. Drugie *cognomen*, *Gallicanus*, mogło być przybierane wcześniej przez członków rodu, o czym świadczy — wprawdzie w innej formie — imię własne *P. (?) Gavius C. f. Gallio* (zob. wyżej).

Synami konsula ze 127 r. n.e. byli *M. Gavius M. f. Pob(lilia tribu) Squilla Gallicanus, consul ordinarius* w 150 r. n.e.⁴⁶, i *M. Gavius Orfitus, consul ordinarius* w 165 r. n.e.⁴⁷ Żoną Gallicanusa młodszego była słynna *Pompeia Agrippinilla*, którą statua uczciło ponad czterystu czcicieli Bachusa–Dionizosa. Są oni znani z inskrypcji greckiej znalezionej koło Torrenova w pobliżu Tusculum w Lacjum⁴⁸. Bez wątplenia jest ona jednym z najważniejszych dokumentów dla poznania historii *gens Gavia*, która koło Torrenova, a może w pobliskim Gallicano, o czym świadczy dzisiejsza nazwa miejscowości, posiadała dobra ziemskie⁴⁹. Album imion otwiera lista 14 *cognomina*, które nosili wybitni członkowie stowarzyszenia kultowego, a wśród nich osobistości ze stanu senatorskiego. Identyfikacja tych *cognomina* jest sporna, ale pewne ustalenia są bezdyskusyjne. Kapłanka *Agrippinilla*, którą uhonorowano statua, to *Pompeia Agrippinilla*, żona Gallicanusa młodszego⁵⁰. On sam może być identyfikowany z drugim spośród trzech

⁴³ *CIL*, V, 3335. Zob. *PIR*², II, s. 77, C 319; A. Zarpellon, *Verona*, s. 36; T. P. Wisemann, *New Men in the Roman Senate 139 B.C.–A.D. 14*, Oxford 1971, s. 220–221, nr 95; G. Alföldy, *Senatoren*, s. 342, *Verona*, nr 1; idem, *Römische Statuen*, s. 130, nr 204.

⁴⁴ *CIL*, V, 3401 = Dessau 6696. Zob. G. E. F. Chilver, *Cisalpine*, s. 90; *PIR*², IV/1, s. 2526, G 114; A. Zarpellon, *Verona*, s. 33; G. Alföldy, *Konsulat und Senatorenstand*, s. 307; idem, *Gallicanus*, s. 539, nr 18.

⁴⁵ Por. *CIL*, V, 3630, p. 1075 = Dessau 8552. Według tej inskrypcji małżonkami byli: *Gavia Q. l. Prima* i *L. Calpurnius Vegetus*.

⁴⁶ *AE*, 1971, 534 (tu pełna forma imienia). Zob. E. Groag, s.v. *Gavius*, col. 871–872, nr 25; P. Lambrechts, *La composition*, s. 124, nr 730; *PIR*², IV/1, s. 24–25, G 114; A. Degrassi, *I fasti*, s. 42; G. Alföldy, *Konsulat und Senatorenstand*, s. 155, 216, 307; idem, *Gallicanus*, s. 535–536, nr 9; idem, *Senatoren*, s. 344, *Verona*, nr 30.

⁴⁷ E. Groag, s.v. *Gavius*, col. 869, nr 19; P. Lambrechts, *La composition*, s. 124, nr 729; *PIR*², IV/1, s. 22–23, G 105; A. Degrassi, *I fasti*, s. 46; G. Alföldy, *Konsulat und Senatorenstand*, s. 178, 310; idem, *Gallicanus*, s. 536, nr 10; idem, *Senatoren*, s. 344, *Verona*, nr 31.

⁴⁸ A. Vogliano, *La grande iscrizione bacchica del Metropolitan Museum*, *American Journal of Archaeology*, XXXVII, 1933, s. 215–231 = *AE*, 1933, 4 = *IGUR*, I, 160.

⁴⁹ A. Vogliano, *La grande*, s. 217–218; G. Alföldy, *Gallicanus*, s. 522.

⁵⁰ Zob. także *IG*, XII, 2, 237 = Dessau 8825; *IG*, XII, 2, 236; L. Schumacher, *Prosopographische Untersuchungen zur Besetzung der vier hohen römischen Priesterkollegien im Zeitalter der Antonine und der Severer (96–235 n. Chr.)*, Mainz 1973, s. 260; R. Hodot, *La grande inscription de M. Pompeius Macrinus a Mytilene*, *Zeitschrift für Papyrologie und*

wymienionych *Gallicani*; pierwszym byłby jego ojciec *M. Gavius Squilla Gallicanus, consul ordinarius* ze 127 r. n.e. (o trzecim zob. niżej). Wreszcie dwaj *Orfiti* to: *M. Gavius Orfitus, consul ordinarius* ze 165 r. n.e., i (*M. Gavius*) *Orfitus*, prawdopodobnie jego syn, nie znany z innych źródeł⁵¹. Pełne wykorzystanie dokumentu z Torrenova zależy od jego datacji. Ustalił ją Alföldy, który po żmudnej analizie identyfikacyjno-prozopograficznej doszedł do przekonania, że mógł on powstać między 165 a 170 r. n.e.⁵²

Po konsulacie w 150 r. n.e. *M. Gavius Squilla Gallicanus* był prokonsulem prowincji Azji (około 164/165 r. n.e.)⁵³, a w 177 r. n.e. wchodził w skład *concilium* Marka Aureliusza, które debatowało nad nadaniem obywatelstwa rzymskiego; w tzw. *Tabula Banasitana* występuje on jako najwyższy rangą senator⁵⁴. Adoptowanymi dziećmi Gallicanusa i Agrippinilli byli *M. (Gavius) Cornelius Cethegus, consul ordinarius* w 170 r. n.e.⁵⁵, i (*Gavia*) *Cornelia Cethegilla*⁵⁶. *Cognomia* rodzeństwa świadczą o bliskich kontaktach *Gavii* z *Cornelii Cethegi*⁵⁷. Możliwe, że jednym z ich przodków był *Ser. Cornelius Cethegus*, konsul w 24 r. n.e.⁵⁸ W 2 połowie II w. n.e. w Weronie

Epigraphik, 34, 1979, s. 222–223, 232; H. Halfmann, *Die Senatoren aus dem östlichen Teil des Imperium Romanum bis zum Ende des 2. Jh. n. Chr., Hypomnemata. Untersuchungen zur Antike und ihrem Nachleben*, Heft 58, Göttingen 1979, s. 138; M. T. Raepsaet-Chalier, *Prosopographie des femmes de l'ordre senatorial (Ier–II^{er} siècles)*, Lovanii 1987, s. 505–506, nr 625, stemma V. Jej ojcem był *M. Pompeius Macrinus Neos Theophanes, consul suffectus* 115 r. n.e.. O nim zob. m.in. H.–G. Pflaum, *La chronologia de la carrière de M. Pompeius Macrinus Theophanes, Germania*, 37, 1959, s. 150–155 (= *La Gaule et l'Empire romain. Scripta varia*, II, Paris 1981, s. 129–134); G. Alföldy, *Die Legionslegaten der römischen Rheinarmeen, Epigraphische Studien*, 3 (Koln–Graz 1967), s. 25, nr 32; L. Schumacher, *Prosopographische*, s. 73, nr 19, s. 259–260; B. W. Jones, *Domitian*, s. 143, nr 641; R. Hodot, *La grande*, s. 221–237.

⁵¹ *PIR*², IV/1, s. 22–23, G 105–106; E. Groag, s.v. Gavius, col. 869, nr 19; P. Lambrechts, *La composition*, s. 124, nr 729; A. Degrassi, *I fasti*, s. 46; G. Alföldy, *Konsulat und Senatorenstand*, s. 178, 310; idem, *Senatoren*, s. 344, Verona, nr 31 i 32.

⁵² G. Alföldy, *Gallicanus*, s. 528. A. Vogliano, *La grande*, s. 223–224, datował tę inskrypcję na poł. II w. n.e.

⁵³ Zob. *AE*, 1903, 207 = *OGIS*, 512.

⁵⁴ *AE*, 1971, 534.

⁵⁵ P. Lambrechts, *La composition*, s. 121–122, nr 711; *PIR*², IV/2, s. 20–21, G 98; A. Degrassi, *I fasti*, s. 48; G. Barbieri, *L'albo senatorio da Settimo Severo a Carino (193–285)*, Roma 1952, s. 150, nr 713; B. E. Thomasson, *Die Statthalter*, I, s. 61–62, II, s. 102; G. Alföldy, *Konsulat und Senatorenstand*, s. 89, 185, 311; idem, *Gallicanus*, s. 536–538, nr 11; idem, *Senatoren*, s. 344, Verona, nr 32.

⁵⁶ *PIR*², II, s. 154–155, C 699, oraz IV/1, s. 25, G 118; G. Alföldy, *Gallicanus*, s. 538, nr 12; idem, *Senatoren*, s. 344, Verona, nr 33; M. T. Raepsaet-Charles, *Prosopographie*, s. 347–348, nr 402, stemma V.

⁵⁷ O *Cornelii Cethegi* zob. F. Munzer i E. Groag, *RE*, 4, 1900, col. 1276–1278.

⁵⁸ *PIR*², II, s. 313–314, C 13336; A. Degrassi, *I fasti*, s. 9; zob. m.in. U. Vogel-Weidemann, *Die Statthalter von Africa und Asia in den Jahren 14–68 n. Chr., Antiquitas*, 1/31, Bonn 1982, s. 115–117.

został poświadczony pewien *M. Gavius Cornelius Agathemer(us) Avenianus*⁵⁹. Nie był on krewnym, lecz wyzwolencem senatorskich *Gavii*, gdyż jego córka *Avenia Bassaris* jako *manumiss(a) alumna* miała innego patrona, którym był ekwita *M. Avena Macer*. Prawdopodobnie jako niewolnik *Agathemerus* został sprzedany rodzinie *Cornelii Gavii*; świadectwem po eks-właścicielu jest *cognomen Avenianus*⁶⁰. Innym przykładem powiązań między *Gavii* a *Cornelii* może być inskrypcja *CIL*, V, 3628 z II w. n.e., w której zostało wymienione małżeństwo *M. Gavius Severus* i *Cornelia Epimelia*. Greckie *cognomen Epimelia* świadczy, że była to najprawdopodobniej para wyzwolenców⁶¹. Z kolei oni sami mieli swych wyzwolenców, którymi byli *M. Gavius Serenus* (wyzwoleniec małżonka) i *Cornelia Restituta* (wyzwolona małżonki). Wśród pięciu donatorów zapewne jakiejś budowli w inskrypcji *CIL*, V, 3311 z Montorio Veronese, a więc znów na wschód od Werony, zostali wymienieni *C. Gavius Agrippa* i *M. Gavius Serenus*⁶². *Cognomen Agrippa* mogło nie być przypadkowo wybrane; w formie zdrobniałej nosiła je *Pompeia Agrippinilla*, żona Gallicanusa młodszego. Natomiast *Serenus* mógł być identyczny z homonimem z inskrypcji *CIL*, V, 3628.

W pewnej inskrypcji z Mityleny na Lesbos (*Gavia*) *Cornelia Cethegilla* została określona jako córka Gallicanusa, konsula ze 150 r. n.e., i Agrippinilli⁶³. Najprawdopodobniej znajdujące się tam dobra ziemskie — przynajmniej w części — przeszły w ręce *Marci Gavii*. Jej brat, (*Gavius*) *Cornelius Cethegus*, około 164/165 r. n.e. pełnił funkcję legata prokonsularnego (*legatus proconsulis*) w Azji; w tym samym czasie prokonsulem był *M. Gavius Squilla Gallicanus* młodszy⁶⁴. Zmarł najprawdopodobniej około 180 r. n.e.⁶⁵ Miał on syna o imieniu (*Gavius*?) *Cornelius Cethegus*, który do 180 r. n.e. wchodził w skład *salii Palatini*⁶⁶. W 180 r. n.e. musiał on opuścić to kolegium, gdyż jego członkowie powinni być *patrimi et matrimi*; jako *salus Palatinus* należał on, a także jego ojciec, do kategorii patrycjusz⁶⁷. Znaną obecnie linię *Gavii Cornelii Cethegi* kończy pewien *Cethegus*,

⁵⁹ *CIL*, V, 3382 = Dessau 8068.

⁶⁰ Zob. G. Vitucci, s.v. libertus, *DE*, IV/29, 1953, s. 916.

⁶¹ Zob. W. Pape, *Wörterbuch der griechischen Eigennamen*, 3. Aufl., Braunschweig 1884, s. 369; H. Solin, *Die griechischen Personennamen in Rom. Ein Namenbuch*, Berlin-New York 1982, III, s. 12–15.

⁶² Zob. G. Alföldy, Gallicanus, s. 541, nr 43–44.

⁶³ *IG*, XII, 2, 237 = Dessau 8825.

⁶⁴ *AE*, 1903, 207 = *OGIS*, 512; Lukianos, *Demonax*, 30.

⁶⁵ G. Alföldy, Gallicanus, s. 537.

⁶⁶ *CIL*, VI, 1979; *PIR*², IV/1, s. 21, G 99; G. Alföldy, Gallicanus, s. 538–539, nr 15; idem, *Senatoren*, s. 344, Verona, nr 36.

⁶⁷ O *salii Palatini* zob. m.in. G. Wissowa, *Religion und Kultus der Römer*, 2. Aufl., München 1902, s. 555–556; K. Abel, s.v. salii, *KRE*, 4, 1972, col. 1511–15112; M. Jaczynowska, *Religie świata rzymskiego*, Warszawa 1987, s. 47.

który jako *salius Palatinus* zmarł krótko po 191 r. n.e.⁶⁸ Najprawdopodobniej był on synem Cethegusa, do 180 r. n.e. członka *salli Palatini*, i wnukiem Cethegusa, konsula ze 170 r. n.e.⁶⁹

Do niedawna identyfikacja trzeciego z kolei Gallicanusa z inskrypcji z Torrenova była zagadką. A. Vogliano uważał go za niewolnika lub wyzwoleńca, który nosił *cognomen* swego patrona⁷⁰. Jednak niewolnicy i wyzwoleńcy bardzo rzadko — przynajmniej w nie zmienionej formie — nosili *cognomina* swych patronów; panowała raczej tendencja do nadawania im takich imion, które podkreślały ich niewolnicze pochodzenie⁷¹. Bezsporną zasługą Alföldy'ego jest rozwiązanie omawianego problemu. Po żmudnych badaniach przedstawił on nową lekcję inskrypcji *CIL*, V, 3223, p. 1074: *Dianae / conservatric(i) / pro salute Gal[l]icani n(ostri) / co(n)s(ulis), flamin(is) Aug(ustalis), proco(n)s(ulis), /^s pontif(icis), sodalis / Aureliani Antoniniani / Hosius lib(ertus) v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito)*⁷². Inskrypcja ta została wystawiona wkrótce po 217 r. n.e., tj. po konsekracji Karakalli, o czym świadczy funkcja *sodalis Aurelianus Antoninianus*⁷³. Wymieniony w niej *Gallicanus* mógł być identyczny z trzecim z kolei Gallicanusem z inskrypcji z Torrenova, a w konsekwencji jego ojcem mógł być *M. Gavius Squilla Gallicanus, consul ordinarius* ze 150 r. n.e.⁷⁴ Najmłodszy z *Gallianici*, urodzony około 147/152 r. n.e., byłby konsulem „uzupełniającym” najwcześniej około 180 a najpóźniej około 185 r. n.e.⁷⁵

Z powyższych badań typu prozopograficznego wynika, że w linii senatorskiej *gens Gavia* przeżywała okres rozkwitu szczególnie w II w. n.e., kiedy aż pięciu jej członków sprawowało urząd konsula. W tym wieku posiadała ona dobra ziemskie na wschód od Werony, około Torrenova i na Lesbos. Przez małżeństwa i adopcje *Gavii* byli powiązani z *Cornelii Scipiones Orfiti* (*M. Gavius Orfitus*)⁷⁶, *Pompei* (*Pompeia Agrippinilla*) i z *Cornelii Cethegi* (*M. Cornelius Cethegus, Cornelia Cethegilla*). W bocznych liniach wydali oni trzech ekwitów (*C. Gavius C. f. Valerianus, M. Gavius M. f. Squillianus* i *[.] Gavius Q. [f.] Princeps*). W okolicach Werony, zwłaszcza na wschód od miasta, wiele rodzin było powiązanych — przede wszystkim przez akt wyzwolenia — z *Gavii*. W I w. n.e. byli nimi jeszcze

⁶⁸ *CIL*, VI, 1981. Zob. *PIR*², II, s. 155, C 700; G. Barbieri, *L'albo*, s. 146, nr 686.

⁶⁹ G. Alföldy, *Gallicanus*, s. 539, nr 16; idem, *Senatoren*, s. 344, Verona, nr 37.

⁷⁰ A. Vogliano, *La grande*, s. 225.

⁷¹ H. Solin, *Beiträge zur Kenntnis der griechischen Personennamen in Rom*, I, Helsinki 1971, s. 121–123.

⁷² G. Alföldy, *Gallicanus*, s. 507–512. Zob. też Dessau 3250; F. Sartori, Verona, s. 246–247; *AE*, 1979, 295; G. Alföldy, *Römische Statuen*, s. 125, nr 183.

⁷³ G. Alföldy, *Gallicanus*, s. 518.

⁷⁴ *Ibidem*, s. 521, 538, nr 13. Zob. też G. Alföldy, *Senatoren*, s. 344, Verona, nr 34.

⁷⁵ *Idem*, *Gallicanus*, s. 538, nr 13; idem, *Senatoren*, s. 344, Verona, nr 34.

⁷⁶ O *Cornelii Scipiones Orfiti* zob. A. Stein, *RE*, 4, 1900, col. 1506–1508; *PIR*², II, s. 356–360, C 1442–1448.

*Gavia (Gaiae) l. Prima*⁷⁷ i [*Gavia*] *Prisca*⁷⁸, a w II w. n.e. — *C. Gavius Menodorus* i *C. Gavius Quintianus*⁷⁹, [-] *Gavia Thamyrilla*⁸⁰, *Gavia Valeria*⁸¹ oraz [*Gavia*] *M. [f.] [Galli?]cana*⁸². W sumie więc, uwzględniając fragmenty inskrypcji i dane prozopograficzne, z I, II i początków III w. n.e. są znane 54 imiona własne *Gavii*, z których 12 należało do osób ze stanu senatorskiego, 3 — stanu ekwickiego i 18 — stanu wyzwolenców oraz ich potomków; wśród pozostałych 2 należały do żołnierzy, 2 — do właścicieli miejsc w teatrze i 4 zostały wymienione na „Arco dei Gavii”. *Cognomen Gavianus*, które wywodzi się od *nomen gentile Gavius/ia* zostało poświadczane dwukrotnie; nosili je *Val(erius) Gavian(us)* (jego matką była *Gavia Valeria*)⁸³ i [*]* [---]s *Gavianus*, żołnierz gwardii pretoriańskiej w latach 119/120–136 n.e.⁸⁴

W innych miastach Regio X Augusta, poza Akwileją, *Gavii* występują dość rzadko; przede wszystkim zwraca uwagę ich brak, z jednym wyjątkiem, w statystycznie porównywalnym materiale antroponomastycznym Brixii (Brescia). Występujący tam *M. Gavius Va[---]* mógł być przybyszem z Werony⁸⁵. W Kremonie zachowały się dwie inskrypcje z *Gavii*: pierwszą z nich, datowaną na 1 połowę I w. n.e., wystawił pewien *Q. Gavius Q. l. Homullus*⁸⁶, a drugą — zapewne z II w. n.e. — siedmioro dzieci (w tym jeden *Gavianus*) swym rodzicom, którymi byli *M. Gavius Fortis* i *Barburia Trophine*⁸⁷. Pośrednio wskazuje to na przynależność całej tej rodziny do stanu wyzwolenców⁸⁸. W Ateście (Este) pojawia się pewna *Gavia C. f.*⁸⁹ Nie podaje ona *cognomen*, a więc wymieniając ją inskrypcję można datować nawet na koniec I w. p.n.e. lub na 1 połowę I w. n.e. Wobec intensywnego osadnictwa w Ateście za Augusta niekoniecznie wywodziła się ona z *Gavii* z Werony, chociaż jest faktem, że tam właśnie w 1 połowie I w. n.e. *Caii Gavii* byli dość rozpowszechnieni⁹⁰. Ponadto, w położonej na południowy wschód Atrii (Adrii) został poświadczony pewien *C. Gavius C. [l.] Chrestu[s]*,

⁷⁷ *CIL*, V, 3775.

⁷⁸ *CIL*, V, 3531. Zaproponowana tu lekcja [*G*]aviai jest ewidentna.

⁷⁹ *CIL*, V, 3627.

⁸⁰ *CIL*, V, 3731.

⁸¹ *CIL*, V, 3631.

⁸² Pais 648. Dla tej fragmentarycznie zachowanej inskrypcji można zaproponować następującą lekcję: [*Honori (Pietati) ? G*]aviae *M. f. / [Galli]canae / [dom?]inae optima[e] / [Scr?]ibonius Fidu[s] / [et. Gav]ius Fili[p]pus ? pr[oc]uratores ?) eius.*

⁸³ *CIL*, V, 3631.

⁸⁴ *CIL*, VI, 32515, e, I, 29.

⁸⁵ Pais 1278 = *Inscr. Ital.*, X/5, 317.

⁸⁶ *CIL*, V, 4107.

⁸⁷ *CIL*, V, 4106.

⁸⁸ W. Pape, *Wörterbuch*, s. 1558; H. Solin, *Ein Namenbuch*, II, s. 995–997.

⁸⁹ *CIL*, V, 2582.

⁹⁰ Może do *Gavii* z Ateście należała też pewna [*Ga*]via *M. f. [Ven]eria* z inskrypcji *CIL*, V, 2641.

także w inskrypcji z 1 połowy I w. n.e.⁹¹, a w leżącym na wschód Pata-vium (Padova) — *C. Gavius C. l. Iucundus*⁹² oraz *Gavia L. f. Maxima*⁹³. Imiona te — być może — wyznaczają wschodni kierunek ekspansji *gens Gavia* z Werony.

Na północ od Werony pewien *C. Gavius Gratus* pojawia się w Tridentum (Trento), gdzie wystawił mały ołtarz (20 × 25 cm) ku czci nieznanego bóstwa, które prawdopodobnie przedstawiała mała statuetka⁹⁴. *Caii Gavii* i *Licii Gavii* pojawiają się także w odległej Val Camonica. W częściowo zachowanej inskrypcji z Malegno zostali wymienieni [...] [*Gavius*] *Secundus* i *Frontasia Frontonis f.* (rodzice) oraz *C. Gavius Quir(ina tribu) Primus* i *L. Gavius Quir(ina tribu) Fronto* (dzieci)⁹⁵. Inskrypcja ta może być datowana na koniec I w. lub 1 połowę II w. n.e. O ile *C. Gavius Gratus* z Tridentum może być członkiem *gens Gavia* z Werony (jako wystawca inskrypcji sakralnej mógł on przejściowo gościć w tym mieście), o tyle obecność *Gavii* w Val Camonica nie jest jasna, prawdopodobnie [...] [*Gavius*] *Secundus* był przybyszem wśród Camunni, który ożenił się z miejscową kobietą, nie posiadającą obywatelstwa rzymskiego (*Frontasia Frontonis f.*). Zapewne za Flawiuszy Camunni uzyskali status samodzielnej *civitas*, której obywatele zostali przypisani do *tribus Quirina*⁹⁶. Ta ich nowa sytuacja prawno-administracyjna mogła sprzyjać osadnictwu, zwłaszcza z Niziny Nadpadańskiej, gdzie już nie było sprzyjających jej warunków. Są to jednak tylko przypuszczenia.

Podobne przypuszczenia dotyczą związków między *Gavii* z Werony oraz z Akwilei, w której źródła epigraficzne poświadczają obecność 27 osób noszących to *nomen gentile*⁹⁷. Istnienia takich powiązań dopatruje się G. E. F. Chilver; wskazuje on nawet na handlowy charakter tych kontaktów⁹⁸. Jednak ta opinia jest tylko daleko idącą hipotezą, gdyż obecność *Gavii* w Akwilei sięga już 1 w. p.n.e. Pewien *Q. Gav[ius] Q. f. Aquila, decurio* i *tr(ibunus) mi[l(itum)] a populo*, żył najprawdopodobniej w czasach Augusta⁹⁹. Świadczy o tym jego funkcja *tribunus militum a populo*¹⁰⁰ oraz brak *cognomen* w imieniu jego córki (*Gavia Q. f.*). W czasach Augusta żył też pewien [...] *Gavius L. f. Aquilo, m.in. IIII vi[r i(ure)] d(icundo) i tr[ib(unus)]*

⁹¹ CIL, V, 2340 = V. De-Vit, *Adria e le sue antiche epigrafi*, II, Firenze 1898, s. 41, nr 18 (XI).

⁹² CIL, V, 2960.

⁹³ CIL, V, 2961.

⁹⁴ P. Chisté, *Epigrafi trentine dell'età romana*, Rovereto 1971, s. 85–86, nr 62.

⁹⁵ CIL, V, 4972 = *Inscr. Ital.*, X/5, 1215.

⁹⁶ U. Laffi, *Attributio e contributio. Problemi del sistema politico-amministrativo dello stato romano*, Pisa 1966, s. 26.

⁹⁷ A. Calderini, *Aquileia*, s. 501–502.

⁹⁸ Ibidem, s. 91.

⁹⁹ CIL, V, 916.

¹⁰⁰ F. Sartori, Verona, s. 197.

*mil(itum)*¹⁰¹. Datację tę pośrednio uzasadnia inskrypcja *CIL*, V, 1830, p. 1053, z Iulium Carnium (Zugilio), która może być datowana najpóźniej na ostatnie piętnastolecie I w. p.n.e., gdyż wymienieni w niej zostali *magistri vici*, a więc urzędnicy *vicus* podległego Akwilei¹⁰². W tym okresie — jak sądzi A. Degrassi — Iulium Carnicum uzyskało status *municipium*¹⁰³. Wśród wymienionych w inskrypcji wyzwoleńców dwaj noszą *nomen gentile Gavius*, a mianowicie [.] *Gavius Philemonis l. Hilario* i [.] *Gavius L. l. Gratus*. Na podstawie pierwszego z wymienionych imion można zrekonstruować imię własne patrona: [L.] *Gavius L? l. Philemo*¹⁰⁴, którego greckie *cognomen* także wskazuje na wyzwolenca¹⁰⁵. Patronów obydwu wyzwoleńców należy szukać wśród *Gavii* z Akwilei, może nawet wśród członków rodziny, z której jest znany ekwita [.] *Gavius L. f. Aquilo. Cognomen Aquilo* nie było zbyt popularne¹⁰⁶, dlatego też nie może być pozbawiona podstaw lekcja [.] [*Gavius L. f. Aquilo* w piątym wierszu inskrypcji *CIL*, V, 1833 z Iulium Carnicum¹⁰⁷. Nie jest znana funkcja tej inskrypcji, ale z pewnością nie było to epitafium. Niezależnie od identyfikacji wymienionego (możliwy jest też zapewne inny *L. Gavius L. fil. Aquilo*¹⁰⁸), nie tylko prawdopodobna jest penetracja *Gavii* w kierunku północnym, ale także i ich aktywność w Akwilei i Iulium Carnicum już w 2 połowie I w. p.n.e. Obecność innych *Gavii* w Akwilei, wśród których około 16 to *liberti* lub *libertini*¹⁰⁹, a także *Concordii*¹¹⁰, mogła być skutkiem ich działalności w tej części Regio X Augusta.

Istotny dla historii *gens Gavia* problem związku między *Gavii* z Werony i z Akwilei nie może być rozstrzygnięty jednoznacznie. Pozytywną odpowiedź zdaje się sugerować analiza świadectw *cognomen Aquila*¹¹¹. W Regio X Augusta występuje ono, poza Akwileją, tylko w Weronie, jednak bez

¹⁰¹ *CIL*, V, 2160. Zob. też Gregorutti, L'antico Timavo ele vie Gemina e Postumia, *Archeografo Triestino*, XVII, 1891, s. 203, nr XXIV; L. Conton, Le antichità romane della Cava Zuccarina, *Ateneo Veneto*, XXXIV/II, 1911, s. 60–61, nr 4. Por. *CIL*, V, 8291 = Gregorutti, L'antico Timavo, s. 367, nr XXXIV (tu lekcja: *L. Gavius L. fil. Aquilo*).

¹⁰² Zob. P. M. Moro, *Iulium Carnicum (Zuglio)*, Roma 1956, s. 199, nr 2, zdj. 7.

¹⁰³ A. Degrassi, *Il confine nord-orientale dell'Italia romana. Ricerche storico-topografiche*, *Dissertationes Bernenses*, ser. II, fasc. 6, Bern 1954, s. 39; P. M. Moro, *Iulium Carnicum*, s. 39.

¹⁰⁴ Należy sądzić, że ci dwaj wyzwolenicy mieli różnych patronów z tym samym *praenomen Lucius*. Aby zapewnić ich właściwą identyfikację zostało podane *cognomen* patrona w imieniu [.] *Gavius Philemonis l. Hilario*].

¹⁰⁵ W. Pape, *Wörterbuch*, s. 1613; H. Solin, *Die griechische*, II, s. 738–740.

¹⁰⁶ I. Kajanto, *The Latin Cognomina*, s. 339.

¹⁰⁷ Zob. też Pais 383 ad n. 1832, 1833; P. M. Moro, *Iulium Carnicum*, s. 230–231, nr 70, zdj. 76.

¹⁰⁸ *CIL*, V, 8291 = Gregorutti, L'antico Timavo, s. 367, nr XXXIV.

¹⁰⁹ *CIL*, V, 793; 1032; 1230; 1232; 1233; 8393; Gregorutti, L'antico Timavo, s. 198, nr XI.

¹¹⁰ *CIL*, V, 1927.

¹¹¹ I. Kajanto, *The Latin Cognomina*, s. 330.

powiązania z *Gavii*¹¹². Ostatecznie można założyć, że do Akwilei przybyli oni z Werony, ale wówczas należy konsekwentnie uznać znaczną ich dyferencjację już w 2 połowie I w. p.n.e., jeśli nie w połowie tego wieku. Zresztą takie wczesne zróżnicowanie jest prawie pewne w Weronie i jest mało prawdopodobne, aby wszyscy *Gavii* wywodzili się z jednej rodziny. Jak wiadomo, zestaw *praenomina* w imiennictwie rzymskim był bardzo ograniczony, a preferencja w wyborze niektórych z nich mogła być skutkiem fikcyjnego utożsamiania się z wiodącą linią senatorską; innymi słowy już w I w. n.e. stwarzano pozory jednolitej, tzn. wywodzącej się od wspólnego przodka, *gens Gavia*. Nie mniej trudne do ustalenia są ekonomiczne podstawy potęgi *Gavii*. Chilver sugeruje działalność handlową, a nawet rzemieślniczą¹¹³. Jednak wielce zastanawiająca jest nieobecność *Gavii* np. wśród *sexviri Augustales* czy wśród członków stowarzyszeń zawodowych w Weronie. Sądzić więc należy, że podstawą ich ekonomicznej potęgi była działalność ziemską.

MÉTHODES DES RECHERCHES ANTHROPONYMIQUES:
EXEMPLE DE GAVII DE VÉRONE ANTIQUE

Resumé

Les noms propres dont les informations sont fournies par des inscriptions nombrables, jouent un rôle important dans les études épigraphiques sur l'histoire de Rome sous l'Empire. Ils permettent d'analyser la structure sociale, ethnique ou la position économique des différentes classes sociales dans le cadre d'Empire, d'Italie, des provinces ou des *civitates*. Particulièrement fructueuses sont les études sur les *gentes* aristocratiques lesquelles ayant une origine italienne ou provinciale avançaient à l'état sénatoriale.

Pour son analyse l'auteur a choisi la famille de *Gavii* de Vérone laquelle à partir du Ier, jusqu'aux premières décennies du IIIe siècle av. J.-C., a eu ses éminents représentants dans la classe dirigeantes. Une grande propriété constituait la base économique de leur puissance. Sur le territoire de *regio X Augustea* l'auteur note la présence des *Gavii* à Aquilée mais selon son opinion ils n'avait rien en commun avec ceux de Vérone.

¹¹² *CIL*, V, 3368; Pais 629. Zob. też *CIL*, V, 2819 (Patavium).

¹¹³ G. E. F. Chilver, *Cisalpine*, s. 91